

М-р Даринка ПАЧЕМСКА

ОБИД ЗА ОБЕДИНУВАЊЕ НА СИТЕ СИЛИ ВО МАКЕДОНСКОТО НАЦИОНАЛНО-ОСЛОБОДИТЕЛНО ДВИЖЕЊЕ ВРЗ ЕДНА ПРОГРЕСИВНА ПОЛИТИЧКА ПЛАТФОРМА ВО 1924

ГОДИНА

Крупните општествено-политички промени, кои настанаа во светот во текот на Првата светска војна и веднаш по неа, а особено успешно завршената Октомвриска социјалистичка револуција во Русија во 1917 година, укажаа големо влијание врз македонскиот народ и врз македонските емигрантски маси во балканските и европските земји. Во првите повоени години, од 1918 до 1923 година, широките народни маси и во трите дела на Македонија, беа опфатени од револуционерниот бран што се ширеше скоро во сите европски земји. Во овој период се изврши едно политичко поларизирање и прегрупирање и сред македонските политички и револуционерни сили во странство, особено меѓу многубројната македонска емиграција во Бугарија. Таму македонските демократски и прогресивни сили се активираа и организираа во Привременото претставништво на бившата обединета ВМРО¹⁾ и во Времената комисија на македонската емиграција, односно Македонската емигрантска федеративна организација.²⁾

¹⁾ Привременото претставништво на бившата обединета ВМРО, го создадоа во пролетта 1919 година, револуционерите од Серската револуционерна група и познатите водачи и револуционери од старата ВМРО, кои се наоѓаа во емиграција во Бугарија, меѓу кои беа: Горче Петров, Петар Поп Арсов, Тупе Деливанов, Ризо Ризов, Михаил Гершков и др. Сите овие беа и останаа последни на самостојната борба на македонскиот народ за национално ослободување и создавање посебна македонска држава на Балканот.

²⁾ Една група од околу 60 души на чело со арх. Никола Јуруков, Климент Размов, д-р Филип Атанасов и др., во есента 1920 година, се отцепиле од Исполнителниот комитет на македонските братства во Бугарија и се организирале во Привремена комисија на македонската емиграција во Бугарија, а во декември 1921 година ја создале Македонската емигрантска федеративна организација.

Од другите македонски демократски сили во странство, забележлива активност пројавија и Македонците — интелектуалци во Швајцарија, организирани во Сојузот на македонските политички друштва во Швајцарија.³⁾ Во овие три македонски асоцијации имаше луѓе со различни идејни и политички убедувања, но независно од тоа сите овие направија обид да дејствуваат како самостоен политички фактор во македонското национално ослободително движење, се спротивставија на туѓите агенти во истото движење и ги осудија настојувањата на соседните балкански буржоазии, македонското национално прашање да го прикажуваат како дел од нивната државна политика. Тие се застапуваа за најправилно решавање на македонското прашање преку создавање на една слободна македонска држава, вековниот идеал на целиот македонски народ.⁴⁾

Наспроти овие демократски и прогресивни сили собрани во споменатите асоцијации, се активирале и реакционерните и неоврховистички сили. Десницата од старата ВМРО, на чело со познатите врховистички водачи Тодор Александров и Александар Протоѓеров, ја обновиле својата активност со помош на најреакционерните буржоаски сили во Бугарија. Истовремено со неа, во текот на 1919 година, врховизираните врвови на македонската емиграција во Бугарија ја обновиле работата на т.н. Исполнителен комитет на македонските братства. И двете споменати организации имале една заедничка цел — да ја поддржуваат великобугарската политика спрема Македонија, односно да бараат присоединување на цела Македонија кон Бугарија.⁵⁾

Во периодот од 1918 до 1924 година, сред македонските емигрантски сили, на неколку пати било покренувано прашањето за нивното обединување во единствена македонска емигрантска организација. Ова прашање го покренувале и двете страни, но платформите за обединување предлагани од демо-

³⁾ Сојузот на македонските политички друштва во Швајцарија на чело со Генералниот совет, обединувал повеќе политички друштва на Македонците-интелектуалци од неколку градови во Швајцарија. Овие друштва покажале голема активност во текот на 1918 и 1919 година.

⁴⁾ Види за принципите и целите на овие македонски асоцијации кај: Димов Хаджи Димо, „Назад към автономията, София 1919. с. 2, 3, 90; во: „Устав на Федеративната организација на македонските емигранти“, София 1921; и кај Лапе Љубен, „Активноста на Главниот одбор на македонските друштва во Швајцарија од 1918—1919 г. и документите за тоа“, Гласник на Институтот за национална историја, Скопје, год. IX, с. 131—191.

⁵⁾ Види: „Мемоарџ до претседателя на конференцијата на мира и правителствата на Американските съединени щати, Велика Британија, Италија, Франција и Јапонија от Исполнителния комитет на македонските братства в България, София, февруари 1919, с. 59: „Кои сѝ самозванците“, Едно обяснение на Исполнителния комитет на македонските братства, София, 20 май 1919, с. 15.

кратките и прогресивните сили, од една страна, и од реакционерните сили, од друга страна, биле сосема различни. Тие имале различни идеи, задачи и цели во македонското национално-ослободително движење и тешко можеле да отстапат од нив. Токму поради ова пропаднале обидите на Генералниот совет на Сојузот на македонските политички друштва во Швајцарија, за соработка и организационо обединување со Исполнителниот комитет во единствена македонска емигрантска организација со седиште во Швајцарија.⁶⁾ Никаков резултат не дале и преговорите меѓу Исполнителниот комитет и Привременото претставништво на бившата обединета ВМРО.⁷⁾ Во почетокот на 1923 година дошло до извесно организационо обединување меѓу Исполнителниот комитет и Македонската емигрантска федеративна организација. Но од ова извлекле корист само врховистичките водачи од Исполнителниот комитет, кои ги задржале своите раководни позиции и во Националниот комитет и ја продолжиле нивната врховистичка политика.⁸⁾

Демократските и прогресивните сили од македонскиот народ во Пиринска Македонија и од македонската емиграција, особено оние организирани во Привременото претставништво на бившата обединета ВМРО, во нивните напори да ги обединат сите сили во македонското национално-ослободително движење врз една демократска програма, очекувале поддршка од демократските и прогресивните сили во Бугарија. Но тие не добиле во моментот ваква поддршка ни од Комунистичката партија на Бугарија (т.с.).⁹⁾

Ова прашање за обединување на македонските политички сили во единствена национално-ослободителна организација добива нов правец и содржина по 1923 година, особено во 1924 година, кога за тоа се заинтересирале Комунистичката интернационала, Комунистичките партии на Балканот и Советскиот Сојуз.

⁶⁾ Архив на Македонија, Скопје, Микрофилмирани материјали од Швајцарија, Ф. Canton de Voud, Bibliotheque Cantonale et Universitaire, Lausanne, Manuscrit S 6611, Rolna 144, snimka 24 (Протокол од 15. X. 1919 година); Исто, Ролна 142, снимка 17—18 (Писмо на Генералниот совет на македонските друштва во Швајцарија до Иван Каранджулов од 23. X. 1919 г.).

⁷⁾ Докладъ на Обединителната комисија, Избрана от 9-й Съборъ на македонскитѣ братства въ България, София 1919, с. 22.

⁸⁾ Киров Никола-Майски, В строя за Македония, Исторически факти, бележки и документи, кн. I, София 1957, стр. 96, 103, 104 (ракопис во Архивот на Институтот за национална историја во Скопје); По овој настан Исполнителниот комитет се преименувал во Национален комитет.

⁹⁾ Види за ова кај: Митрев Анастас, За ставот на бугарските тесни социјалисти кон македонското ослободително движење, Скопје 1949, 18; Мартулов Алекса, Моето учество во револуционерните борби на Македонија, Скопје 1954, 347.

Во 1923 година во Меѓународното работничко движење почна да се напушта ставот за брзото избувнување на светската пролетерска револуција. Наспроти ова, сè поголемо внимание им се обраќа на можните сојузници на работничката класа во подготвувањето и изведувањето на пролетерската револуција во секоја земја поодделно. Вакви сојузници на работничката класа можеле да бидат само селските и национално угнетените маси. Ова прашање за значењето на селските и национално-ослободителните движења го покренал В. И. Ленин уште на II конгрес на КИ, одржан во јуни—јули 1921 година.¹⁰⁾ Оттогаш ова прашање повеќе пати беше поставувано пред форумите на КИ, како и пред оние на многу комунистички партии и најпосле на V конгрес на КИ од јуни—јули 1924 година, бил усвоен ставот дека национално угнетените маси треба да се привлечат како неопходни сојузници во борбата на работничката класа за револуционерно преземање на власта.¹¹⁾

Ваква задача се поставуваше и пред балканските комунистички партии, бидејќи на Балканот, освен остри класни, постојеа и големи национални спротивности, кои се јавуваа како резултат на нерешените национални прашања во границите на постојните капиталистички држави. Во комплексот на националните проблеми на Балканот големо, дури и централно место заземаше нерешеното македонско национално прашање.^{11a)}

Самите комунистички партии на Балканот, уште пред 1924 година, покажувале извесно интересирање за македонското прашање и за можниот пат на неговото решавање. Но тогаш искрснале и недоразбирањата по тоа прашање, кои резултирале од дотогашните неправилни ставови на БКП (т.с.), КПЈ и КПГ по националната припадност на Македонците.¹²⁾

Со цел да ги избегнат, во иднина, меѓусебните недоразбирања и судири околу македонското национално прашање, комунистичките партии на Балканот и Балканската комунистичка федерација во 1923 година зазеле еден заеднички став по ова прашање. Имено, тие ја прифатиле идејата за „Обединета и не-

¹⁰⁾ Lenin, V. I., Izabrana dela, tom 14, Beograd 1960, s. 344.

¹¹⁾ Комунистический интернационал в документах 1919—1933, Москва 1933, с. 405.

^{11a)} Projet de résolution sur la question Bulgar, „Bulletin” de l'Exécutif élargi de l'Internationale communiste, № 1, 12 juillet 1924 Moscou, p. 1; Thèses sur la bolchévisation des partis de l'International communiste, acceptées par l'Exécutif élargi de l'I.C., „Cahiers du Bolchevisme”, Numéro spécial, 22 mai 1925, Paris, p. 62—65, 68.

¹²⁾ Arhiv za radnički pokret Jugoslavije Beograd, F. Komunistička Internacionala 1923/13 (Izveštaj delegata Milovana Popovića (M. Pijade) sa IV konferencije VKF); 1923/29, (Zapisnik zemaljske konferencije KPJ održane 9—12 maja 1923 g., s. 35, 36, 37; Ž. Meomarska građa, 1981 (Sećanja učesnika Vukovarskog kongresa — članova CPV SRPJ (k), Beograd 18 decembar 1959, s. 82 do 88).

зависна Македонија во рамките на идната балканска социјалистичка федерација¹³⁾ и на тој начин решавањето на македонското национално прашање го поврзале со заедничкото решавање на класните и националните проблеми во Македонија и на целиот Балкан, преку создавање на една Балканска социјалистичка федерација.

Согласно со ваквиот став, пред балканските комунистички партии се постави задача да изградат заеднички револуционерен фронт со македонското национално-ослободително движење. Тие беа должни да им дадат сестрана поддршка на напредните и демократските сили во тогашните македонски асоцијации, со цел од истите да се истиснат реакционерните буржоаски и авантуристички елементи, кои биле и во моментот сè уште се во состојба да ги издадат вистинските интереси на македонскиот народ.¹⁴⁾ Споменатите партии беа готови да го поддржат обединувањето на сите сили во македонското национално ослободително движење, врз една прогресивна политичка платформа, која ќе даде простор за што поуспешно подготвување и водење на класната и национално-ослободителна борба во Македонија.

Во текот на 1923 и 1924 година и Советскиот Сојуз покажа поголемо интересирање за настаните на Балканот, особено за национално-ослободителните и револуционерните движења. Тој сакаше да ги спречи настојувањата на реакционерните сили од западноевропските и балканските земји да ги искористат споменатите движења за контрареволуционерни акции против Советскиот Сојуз и против работничкото движење во Балканските земји.¹⁵⁾ Токму затоа владата на Советскиот Сојуз преку свои неофицијални претставници прави повеќе обиди да дојде во контакт со извесни фактори во македонското национално-ослободително движење.

Но владата на Советскиот Сојуз се заинтересирала за македонското национално ослободително движење многу доцна, кога веќе беше задрушено револуционерното движење на широките народни маси во трите дела на Македонија и кога реакционерните и неоврховистичките сили успеаја да ги зацврстат своите позиции во македонското национално ослободително движење. Така ВРМО на чело со Тодор Александров и Александар Протогеров, употребувајќи ги демагогијата и теророт, како

¹³⁾ Архив Комунистичке партије Југославије, том II, Конгреси и земајске конференции КПЈ 1919—1937, Београд 1949, с. 74—77; Българската комунистичка партија в резолуции и решения на конгресите, конференциите и пленумите на ЦК, том II, 1919—1923, второ дополнено издание, София 1957, с. 298, 299; ΚΑΤΣΟΥΛΑΝ Δ. ΓΙΩΡΓΗ, ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΚΟΜΜΟΥΝΙΣΤΙΚΟΥ ΚΟΜΜΑΤΟΣ Ε ΛΑΔΑΣ, Τομος Β 1923 — 1927, Αθήνα 1976 131 — 132.

¹⁴⁾ Исто, ...

¹⁵⁾ Димитров Георги, Съчинения, том VIII, София 1953, с. 189.

главни средства, успеа да се наложи на македонскиот народ во Пиринска Македонија и делумно во источниот дел од Вардарска Македонија. Исполнителниот комитет, „дегалното“ издание на споменатата неоврховистичка ВМРО, на сличен начин се наложува на многубројните македонски емигрантски и бегалски маси во Бугарија. Сред македонската емиграција во Бугарија дејствуваше и Илинденската организација, како чисто добротворна и културно-просветна организација, но Исполнителниот комитет и врз неа вршеше притисок, да ја прифати неговата неоврховистичка политика. Привременото претставителство на бившата обединета ВМРО, како една од најмасовните демократски македонски асоцијации, беше се саморастурило уште кон крајот на 1919 година. Единствено Македонската емигрантска федеративна организација, како организирана сила, им се спротивставуваше на реакционерните сили од неоврховистичката ВМРО и Исполнителниот комитет. Токму поради ова терористите од ВМРО на Тодор Александров и Александар Протоѓеров почнаа, по Деветојунскиот преврат, и физички да се пресметуваат со членовите на Федеративната организација.

Советската влада била запознаена со ваквата положба во македонското национално-ослободително движење, а особено со реакционерната улога на ВМРО на чело со Тодор Александров и Александар Протоѓеров.¹⁶⁾ Но и покрај тоа, таа не ја игнорирала споменатата организација во престојните преговори, зашто колку и да била реакционерна и терористичка, во неа се наоѓале членови, кои не ги делеле идејните и политичките погледи на раководството за патот по кој треба да врви македонскиот народ, за да ја извојува својата национална слобода и да ја обедини својата распокината татковина. Исто така владата на Советскиот Сојуз настојувала да ја отргне оваа организација од влијанието на реакционерните буржоаски сили во Бугарија и да ја натера да соработува со демократските и прогресивните сили во македонското национално-ослободително движење и со истите во балканските земји. Токму поради тоа советските официјални и неофицијални претставници, кои преговарале со претставниците на организацијата на Тодор Александров и Александар Протоѓеров¹⁷⁾, истакнувале дека владата на Советскиот Сојуз е готова да им даде сестрана поддршка на сите сили во маке-

¹⁶⁾ Влахов Димитар, Мемоари, Скопје 1970, с. 226—228.

¹⁷⁾ Изменниците на македонското дело, Прага 1926, с. 45, 47, 48, 49; Влахов Димитар, Мемоари... 226—228; Првите неофицијални преговори меѓу претставниците на Советскиот Сојуз и ВМРО на Тодор Александров и Александар Протоѓеров започнале во пролетта 1922 година за време на одржувањето на Геновската конференција. Во јули 1923 година, Димитар Влахов и Михаил Монеv, ополномоштени од раководителите на ВМРО, заминале во Советскиот Сојуз, со цел да започнат официјални преговори со претставниците на советската влада. Преговорите продолжиле и по Септемвриското востание од 1923 година.

донското национално ослободително движење, кои ќе покажат спремност да прифатат една прогресивна политичка платформа. Според Димитар Влахов,¹⁸⁾ владата на Советскиот Сојуз побарала од ВМРО да престане да соработува со реакционерните буржоаски сили во Бугарија, да почне да работи заедно со другите револуционерни и политички сили во Македонија за создавање единствен македонски револуционерен фронт, да влезе во контакт и да почне да соработува со сите демократски и прогресивни сили во балканските земји, да се бори за слобода и независност на сите народи на Балканот и за создавање на Балканска федерација.¹⁹⁾

Не можеме со сигурност да тврдиме како реагирале раководителите на неоврховистичката ВМРО на поставените услови од страна на Советскиот Сојуз, но познатата терористичка активност на нејзините чети во задушнувањето на Септемврското востание и после тоа, ни дава за право да констатираме дека сè до крајот на 1923 година, нејзиното раководство не направило ништо поконкретно за изграднување на единствен македонски револуционерен фронт. Дури во почетокот на 1924 година Тодор Александров и Александар Протоѓеров се одлучуваат привремено да се откажат од нивната дотогашна реакционерна и терористичка дејност и да го прифатат обединувањето на сите сили во македонското национално движење врз една прогресивна политичка платформа. Тие тоа го направиле поради неколку основни причини. Пред сè ВМРО, особено споменатите нејзини водачи, со нивната улога на туѓи агенти во македонското национално-ослободително движење и со нивната терористичка активност, предизвикале сеопшта одвралност кај македонскиот народ и македонска емиграција во Бугарија. Нив ги осудувале не само членовите на Федеративна емигрантска македонска организација, туку и дел од Илинденската организација, левицата од поинлинденската ВМРО, како и дел од широкото членство на самата неоврховистичка ВМРО, па дури и третиот член на нејзиниот Централен комитет, стариот македонски рево-

¹⁸⁾ Димитар Влахов одиграл голема улога во преговорите меѓу ВМРО на Тодор Александров и Александар Протоѓеров и Советскиот Сојуз. Тој беше македонски национал-револуционер од левицата во старата ВМРО, кој уште во раната младост ги прифатил социјалистичките идеи. Влахов пројавил голема општествено политичка дејност и во време на Младотурската револуција. Токму поради оваа негова долгогодишна револуционерна и политичка активност, и поради неговите големи врски со познати личности од социјалистичкото и работничкото движење во Европа и како голем пријател на Советскиот Сојуз, бил назначен и од Советскиот Сојуз и од ВМРО, да присуствува на сите разговори и да подготви терен за воспоставување политичко и организационо единство на македонските револуционерни и политички сили.

¹⁹⁾ Изменниците на македонското дело, Прага 1926, с. 48; Влахов Димитар, Мемоари, Скопје 1970, с. 228.

луционер Петар Чаулев.²⁰⁾ Поради ова постоеше опасност Тодор Александров и Александар Протоѓеров да изгубат секаква доверба, не само сред македонскиот народ во Пиринска Македонија и сред македонската емиграција во Бугарија, туку да ги изгубат дотогашните раководни позиции во нивната организација. Тие го имале предвид и фактот дека широките народни маси во Македонија, уште по Првата светска војна, ја искажале својата симпатија и приврзаност кон првата социјалистичка земја во светот и овој чекор за соработка со владата на Советскиот Сојуз можел само да им го зголеми угледот и довербата сред македонскиот народ и да ги прифати како вистински македонски револуционери. Од друга страна Тодор Александров и Александар Протоѓеров почувствувале дека се намали нивната улога во реакционерниот буржоаски блок во Бугарија по Девотојунскиот преврат, односно откако споменатите сили ја презедоа власта. Постоеше опасност овие двајца водачи да бидат запоставени од овие фактори на кои им служеа дотогаш, а со тоа можеа да останат без финансиски и др. материјални средства што ги добивале од реакционерниот блок и од владата на Александар Цанков. Тие секако се надевале на полема финансиска помош од Советската влада, ако ги прифатат поставените услови.

Во текот на 1923 година биле воспоставени врски и меѓу владата на Советскиот Сојуз и Македонската федеративна организација. Д-р Филип Атанасов и Славе Иванов, како претставници на споменатата организација престојувале неколку месеци во Советскиот Сојуз и имале средби со повеќе советски државници.²¹⁾ Во тек на овие разговори тие се увериле дека Советскиот Сојуз е готов да ја помогне нивната борба, но при тоа неговите претставници им сугерирале да започнат преговори со ВМРО на Тодор Александров и Александар Протоѓеров, со цел да се создаде единствен национален ослободителен и револуционерен фронт од сите македонски сили.²²⁾ Претставниците на Федеративната емигрантска организација, согласно со нејзините принципи и задачи, можеле да дадат ветување дека ќе работат за остварување единство во македонското национално ослободи-

²⁰⁾ Види за ова во: Мајскиот манифест и Декларација на ВМРО (обединета), Скопје 1948, стр. 41; Димитров Георги, Сјачинения, том VII, Софија 1953, с. 419, 420, том VIII, Софија 1953, с. 22, 23.

²¹⁾ Архив Србије, Београд, Ф. Министарство војске и морнарице, Главни Генералштаб — Обавештајно оделење, архивска граѓа 1924—1933, несреџен материјал, кутија I (Извештај без наслов, дата и потпис, по содржината со сигурност може да се констатира дека е од Славе Иванов, даден по 1930 година); Овие двајца претставници на Федеративната организација во Советскиот Сојуз биле примени и разговарале со: Михаил Трилисер, Карл Берхардович Радек, Георги Васељевич Чичерин, Герџински и др.

²²⁾ Исто,...

телно движење врз една демократска и прогресивна платформа. Уште во платформата за создавање на Федеративната организација во декември 1921 година, нејзините основачи, како еден од главните принципи го ставија оној, нивната организација да влегува во врска со сите напредни фактори, кои го имале усвоено принципот за самостојно определување на народите.²³⁾ Советскиот Сојуз, првата социјалистичка земја во светот го имаше применето во пракса овој принцип и се бореше за самоопределување и ослободување на сите поробени народи.

По Деветојунскиот преврат, а особено по Септемвриското востание, членовите на Федеративната организација се најдоа во многу тешка положба и нивниот опстанок во Бугарија беше ставен во прашање. Тие биле подложени на политички и физички притисок од терористичката ВМРО, а и од државните власти на Цанковиот режим. Дел од нив биле принудени да ја напуштат Бугарија. Меѓу нив биле и споменатите претставници на истата, кои престојувала во Советскиот Сојуз, а кои потоа не се вратиле во Бугарија, туку останале во Виена и со материјалната помош што ја добиле од Советскиот Сојуз почнале да го издаваат в. „Македонско сџзнание“.²⁴⁾ Во текот на 1923 година кон Федеративната организација се приближила и група револуционери од познатата Серска револуционерна група на чело со Тодор Паница. Последниот беше по потекло Бугарин, но независно од тоа тој искрено и самопожртвувано беше се предаа целосно на македонското национално ослободително дело. Во исто време тој беше еден од најдоследните поборници за создавање единствен балкански револуционерен фронт, чија главна задача беше да води борба за остварување идејата за Балканска федерација — заедница на слободни и рамноправни балкански народи.²⁵⁾ Токму затоа споменатите претставници на Македонската федеративна организација во претстојните преговори истапувале и од името на оваа група.

По долги и мачни преговори конечно пролетта 1924 година во Виена се нашле претставници на оние фактори кои биле

²³⁾ АИНИ, Киров Никола-Майски, Документи за делото „В строја за Македонија“, София 1957, кн. II, документ бр. 60 (Позивъ към македонската емиграция — оригинал).

²⁴⁾ АС, Београд, Ф. Министерството војске и морнарице, цитирано... В. „Македонско сџзнание“, Виена 1923, год. I, бр. 1; Во овој весник тие го популаризирале федеративниот принцип, се застапувале за една независна Македонија, организирана по примерот на Швајцарија, ја разобличувале завојувачката политика на балканските буржоаски режими кон Македонија, ги осудувале туѓите агенти во македонското национално-ослободително движење и сл. Некои статии во весникот биле пишувани на македонски јазик.

²⁵⁾ Архив на Македонската академија на науките и уметностите, Скопје, Ф. Ангел Динев, „Тодор Паница“, Биографически очерк — Белешки и въспоменания, Скопје 15 мај 1949, с. 58.

заинтересирани за обединување на сите сили во македонското револуционерно и национално ослободително движење. За место на завршните преговори била избрана Виена поради повеќе околности. Во Виена, балканските реакционерни режими не можеле да вршат директен притисок врз споменатите македонски сили. Во исто време таа тогаш претставувала центар на прогресивната политичка емиграција од сите балкански земји, тука се наоѓаше седиштето на раководството на Балканската комунистичка федерација, Балканскиот револуционерен центар²⁶⁾, потоа во неа често престојувале неофицијални претставници на Советскиот Сојуз и претставници на Коминтерната, кои биле задолжени за работата на Балканот и др. Најпосле од есента 1923 година во Виена се наоѓаше и Димитар Влахов, кој бил предназначен да ги изврши последните сондирања и подготовки за завршните преговори. До април 1924 година Димитар Влахов имал повеќе средби и разговори со претставникот на Советскиот Сојуз во Виена, со претставниците на БКФ, КПЈ, КПБ (т.с.), на повеќе национално-ослободителни и револуционерни организации на балканските народи итн.²⁷⁾ Во март истата година Тодор Александров и Александар Протоѓеров преку Рим допатувале во Виена.

Бидејќи на сите заинтересирани фактори им била позната реакционерната и терористичка активност на Тодор Александров и Александар Протоѓеров, тие требало писмено од името на ЦК на ВМРО да се откажат од дотогашните нивни задачи и цели. Тоа требало да по сторат во согласност со третиот член на ЦК, Петар Чаулев. Последниот уште 1920 година заминал од Бугарија во Албанија и Оттогаш, а особено по Деветојунскиот преврат и Септемвриското востание од 1923 година, тој ја осудил нивната неоврховистичка политика и терористичката активност на нивните чети. Во почетокот на 1924 година Петар Чаулев веќе ги беше прифатил новите општествено-политички промени

²⁶⁾ Бројот на напредните емигрантски сили од Југославија се зголемил по донесувањето на „Обзнаната“ и реакционерниот закон „Законот за заштита на државата“, а од Бугарија по Деветојунскиот преврат и Септемвриското востание. Балканскиот револуционерен центар, претставувал едно заедничко раководно тело, составено од претставници на револуционерните и национално-ослободителните организации на Балканот и тоа: Добруџанската револуционерна организација, Тракијскиот револуционерен комитет, Албанскиот комитет за национално-ослободување, Косовскиот комитет, а во него требало да влезе и претставник од македонското национално-ослободително движење, откако тоа ќе усвоело една демократска програма.

²⁷⁾ Влахов Димитар, Мемоари, цит. с. 232, 233; Влахов се среќавал повеќе пати со неофицијалниот претставник на Советскиот Сојуз, Черски чие вистинско презиме било Голдштајн, потоа со Никола Харлаков, како претставник од БКФ, од БКП со Георги Димитров, од КПЈ со Коста Новаковиќ, Гуро Цвиик и др.

по Првата светска војна, како реален факт од кој треба да се тргнува при организирањето на македонскиот народ за продолжување на неговата национално-ослободителна борба. Според него македонскиот народ ќе ја извојува својата слобода единствено преку една масовна револуционерна борба, што ќе ја води заедно со другите угнетени народи на Балканот. Во таа борба македонскиот народ може да очекува искрена помош само од демократските и прогресивните сили на Балканот, посебно од комунистите.²⁸⁾

Сето ова зборува дека Чаулев веќе ги имал прифатено оние принципи, кои требало да влезат во програмата за обединувањето на македонските револуционерни и политички сили. Според тоа само останатите двајца членови на ЦК, Тодор Александров и Александар Протоѓеров, требало да направат големи идејни и политички чекори в лево, кон демократските и прогресивните сили во Македонија и на целиот Балкан. Тие тоа го направиле во една Декларација, изработена од Димитар Влахов и Петар Чаулев во договор со Тодор Александров и Александар Протоѓеров, а ја потпишале тројцата членови на ЦК на ВМРО, во Виена на 29 април 1924 год.²⁹⁾

Во неа тројцата членови на ЦК изјавиле дека нивната организација ја прифаќа идејата за обединета и независна Македонија во рамките на идната балканска федерација. За исполнување на оваа цел ВМРО ќе го организира и подготвува македонскиот народ за една масовна револуционерна борба. ВМРО ќе соработува со сите револуционерни и ослободителни движења на Балканот за изградување на единствен балкански револуционерен фронт. Во иднина таа ќе прифаќа помош само од демократските и прогресивните сили во Европа, од Советскиот Сојуз и од балканските комунистички партии. Во исто време таа изјавува дека ќе води бескомпромисна борба против великобугарските, великосрпските и великогрчките аспирации кон Македонија. Најпосле, ВМРО се задолжила да ги преземе сите потребни мерки за побрзо обединување на сите револуционерни сили, во единствена национално-ослободителна организација. Во завршниот дел на Декларацијата се поместени мерките што ќе треба да ги преземе ЦК на ВМРО за исполнување на задачите што произлегувале од оваа нова ориентација. Прва и најважна задача на ЦК беше да го запознае широкото членство на ВМРО со новите принципи од кои ќе се раководи во иднина. Ова требаше да го стори преку едно окружно писмо до сите членови на ВМРО и преку нејзините дотогашни печатни издања, а воедно да покрене и еден нов орган.

²⁸⁾ в. „Македонско дело“, год. 1, бр. 16 (25. IV. 1926) и бр. 17 (10 мај 1926).

²⁹⁾ Изменниците на македонското дело, Прага 1926, факсимил бр. 2 (Декларација).

Ако се земе предвид сето ова изнесено во споменатата Декларација, може да се заклучи дека Тодор Александров и Александар Протоѓеров се откажале од нивната дотогашна реакционерна и врховистичка дејност, бидејќи изјавиле дека ги раскинуваат сите дотогашни врски со бугарската влада, односно со реакционерниот буржоаски блок. Според ова, нивната организација преминува од страната на реакционерните сили во Бугарија, на страната на сите демократски и прогресивни сили во балканските земји и воопшто на страната на сите демократски и прогресивни сили во Европа.

Откако ЦК на ВМРО прифатил една ваква прогресивна програма, се преминало кон изработување на една заедничка платформа за обединување на ВМРО и Федеративната организација. На 30 април 1924 година членовите на ЦК на ВМРО и на ЦК на Македонската федеративна организација потпишале еден „Протокол за обединување на македонското револуционерно движење“³⁰⁾ Во него членовите на Централните комитети на двете организации ја изнесле својата готовност да се обединат во единствена организација, но бидејќи не постојат сите услови тоа да го сторат веднаш, тие ќе се обединат на еден посебен конгрес, што ќе го свикаат кога ќе бидат подготвени за тоа и двете организации. До моментот на нивното организационо обединување, тие ќе дејствуваат согласно со целите и задачите што произлегуваат од сегашнава спогодба. Имено од моментот на потпишувањето на оваа спогодба, главната цел за која ќе се борат и двете организации ќе биде ослободување и обединување на Македонија и создавање од неа една самостојна политичка единица, која ќе влезе во рамките на една идна Балканска федерација. Во исто време тие ќе го подготвуваат македонскиот народ за една масовна и организирана револуционерна борба. Својата активност ќе ја координираат со сите револуционерни и ослободителни движења на Балканот, а особено со комунистичкото движење во сите балкански земји. На поширок план тие ќе соработуваат и ќе прифаќаат помош само од демократските и прогресивните сили во Европа, посебно од Советскиот Сојуз. Во истиов Протокол двете страни се обврзаа, да ги прекратат сите меѓусебни непријателства, прогонувања, смртни пресуди и сл. Една комисија составена од по еден член од двете организации и еден назначен од двете страни заедно, ќе се грижи за отстранување на сите конфликти и недоразбирања, ќе го подготви свикнувањето на конгресот за обединување, ќе се грижи за печатните изданија и ќе го подготви и почне издавањето на заедничкиот задграничен орган „Балканска федерација“.

³⁰⁾ Исто, факсимил бр. 3 (Протокол за обединението на македонското револуционерно движење).

Постигнатата писмена спогодба меѓу ВМРО и МФО, претставуваше мошне важен момент за целото македонско национално-ослободително движење. Како што видовме досега двете организации имале сосема различни идеи и цели. Од основањето на МФО до потпишувањето на оваа спогодба, меѓу двете организации се водеше една непрекината идејна борба, а по Деветојунскиот преврат, ВМРО отворено ги започна убиствата против членовите на МФО.

Членовите на ЦК на ВМРО на 5 мај 1924 година потпишаа еден одделен документ познат под името „Манифест до македонскиот народ, до организираното револуционерно население во Македонија и до македонските револуционери“.³¹⁾ Тој се разликуваше од останатите документи, бидејќи беше предназначен за публикување и во зависност од тоа, имаше поголемо и поопширно образложување на одделни моменти од новата ориентација на ВМРО и на македонското национално-револуционерно движење воопшто. Така на пример тој содржи еден дел, во кој се изнесени поволните природно-географски, стопански и стратегиски услови на Македонија, кои зборуваат во прилог на барањето македонскиот народ да има своја единствена и независна држава. Тука е направен и еден преглед на вековната борба на македонскиот народ за своето национално ослободување. Најостро се осудени и империјалистичките стремежи на европските сили и на балканските држави, кои се бореле, а и во дадениот момент се борат само за зацврстување на своите позиции во Македонија. Во него се образложени главните принципи на новата демократска и прогресивна програма на ВМРО, а од која треба да се раководат и останатите сили во македонското револуционерно и ослободително движење. Исто така посочени се и сојузниците на македонскиот народ, кои искрено ќе ја поддржат неговата борба за ослободување и обединување на неговата поробена и разделена Македонија.

Во Виена беше составен уште еден документ под наслов „Декларација на македонската парламентарна група“, со која македонските пратеници од Петричкиот округ требало да истапат во XX-тото Народно собрание на Бугарија. Според оваа Декларација, споменатата група требаше да ѝ откаже било каква поддршка на Цанковата влада и да изјави дека во иднина ќе може да поддржува само една таква народна и демократска влада во Бугарија, која искрено ќе ја поддржува самостојната национална ослободителна борба на македонскиот народ.³²⁾

³¹⁾ Исто, факсимил бр. 4 (Манифест към македонския народ, към организираното револуционерно население в Македония и към македонските револуционни дейци).

³²⁾ Исто, факсимил бр. 5 (Декларация на македонската парламентарна група).

Виенската спогодба и документите што произлегоа од неа, требаше да направат една значајна пресвртница во односите меѓу одделни револуционерни и политички асоцијации, внатре во македонското национално-ослободително движење, како и во односите меѓу ова движење и национално-ослободителните и револуционерните движења на другите балкански народи. Истовремено со оваа спогодба беа остварени стремежите на демократските и прогресивните сили од одделни македонски асоцијации, кои уште од крајот на првата светска војна, работела на обединувањето на сите сили од македонското национално-револуционерно и ослободително движење во единствена организација. Токму поради ова новите принципи од Виенската спогодба, беа веднаш и најискрено прифатени не само од членството на МФО, и од демократските сили во самата ВМРО, туку и од демократските и прогресивните сили во Илинденската организација, од револуционерите на поранешната Серска револуционерна група, од Македонците-комунисти членови на БКП (т.с.), КПЈ и КПГ, и др.

Уште во текот на преговорите во Виена, поточно на 20 април 1924 година, раководното тело на Илинденската организација упати Меморандум до министер-претседателот на бугарската влада.³³⁾ Во него тоа протестираше против решението на бугарската влада да го забрани излегувањето на органот на оваа организација и против другите мерки, кои имаа за цел да ја оневозможат легалната активност на организацијата. Исто така ова тело, ја предупреди бугарската влада дека македонската емиграција во Бугарија е одделен политички елемент и дека таа не може да врви по насоките на бугарската државна политика и да биде жртвувана во името на бугарските државни интереси. Според раководството на оваа организација, патот за најсправедливото решавање на македонското прашање е целокупна и слободна Македонија во рамките на една Балканска федерација. Овој Меморандум предизвикал големо интересирање кај демократските и прогресивните сили во цела Бугарија. Тој всушност претставувал почеток на применувањето на новата ориентација на македонското национално-ослободително движење.³⁴⁾

Истовремено со преговорите во Виена и во Пиринска Македонија и Бугарија се воделе преговори меѓу претставниците

³³⁾ В. „Македонско дело“, год. 1, бр. 10 (25 јануари 1926).

³⁴⁾ Како таков го оцениле и самите врховисти од Националниот комитет и од неоврховистичката ВМРО во книгата: Заговорътъ противъ Тодор Александров по данни на Вътрешната македонска револуционна организација, София 1924, с. 63—68.

на БКП — групата комунисти околу Димо Хаџи Димов³⁵), од Илинденската организација — групата околу Арсениј Јовков и Георги Занков³⁶) и од ВМРО војводата Алеко Паша.³⁷) Тие требало да постигнат согласност за изградување единствен македонски револуционерен фронт на самиот терен.³⁸)

Но споменативе преговори имале краток век, зашто Тодор Александров и Александар Протоѓеров, веднаш по враќањето од Виена се откажале од новата ориентација. Тие не сакале да го публикуваат Манифестот, со кој требало да ги запознаат сите револуционерни и сиот македонски народ со постигнатата спогодба во Виена и со новите принципи и задачи на ВМРО. Тодор Александров и Александар Протоѓеров дури им советуваа и на Димитар Влахов и Петар Чаулев, да не го публикуваат Манифестот во дадениот момент. Но Петар Чаулев и во овој момент останал доследен на новите принципи и го публикувал Манифестот во првиот број на новооснованиот орган „Балканска федерација“ од 15 јули 1924 год. Малку подоцна, на 2 август, истата година редакцијата на весникот „Илинден“, органот на Илинденската организација, во бр. 3 од истиот весник го објавила Манифестот. Последниов весник излегувал легално во Софија и Манифестот им станал достапен на македонските национал-револуционери и воопшто на македонската емиграција и на македонскиот народ во Пиринска Македонија.

На тој начин вистината за новата ориентација на Тодор Александров и Александар Протоѓеров станала позната на јавноста, а нивните потписи под Манифестот, доволно ги компромитирале пред реакционерните буржоаски кругови и пред владата на Цанков, т.е. пред оние фактори на кои дотогаш им служеле. Тие двајца се нашле во една специфична ситуација, или да останат доследни на она што го потпишале во Виена

⁴⁵) Димо Хаџи Димов беше еден од најголемите идеолози на левата во старата ВМРО. Беше социјалист, односно комунист по убедување. Тој и по Првата свестка војна остана на чело на прогресивните сили во македонското ослободително движење. Беше еден од првите револуционери, кои ја прифатија новата платформа за обединување на сите сили во македонското национално-ослободително движење.

³⁶) Георги Занков беше претседател на Илинденската организација, а Арсениј Јовков, главен редактор на органот на Илинденската организација.

³⁷) Алеко Василев, повеќе познат како Алеко Паша, беше порано член на Серската револуционерна група. Во 1919 година ја обнови ВМРО во Петричкиот крај и ја нарече ВМРО „автономистичка“. Со Тодор Александров почна да соработува во 1922 година. Тој беше меѓу оние што ја прифатија новата платформа за обединување на македонските револуционерни и политички сили.

³⁸) Види за ова кај Динев Ангел, Политичките убиства во Бугарија, Скопје 1951, с. 134; Мартушков Алексо, Моето учество во револуционерните борби на Македонија, цит. . . , с. 365; Заговорътъ противъ Тодор Александров . . . , цит. , с. 63.

и на новите принципи што ги прифатиле, или под притисок на Цанковата влада да се откажат од новата ориентација и да си ја продолжат реакционерната и терористичката дејност. Тие ја избрале втората алтернатива и јавно, со една Декларација, се откажале од Виенската спогодба и документите што ги потпишале ги претставиле како фалсификати на комунистите. Ова последново покажало дека тие не можеле навистина да направат толку голем идеен чекор и да го прифатат основниот принцип од новата програма, а тоа беше независноста и самостојноста на македонското национал-ослободително движење. Тоа бараше тие да прекратат секаква врска со бугарската влада, што за овие стари врховистички водачи беше тешко прифатливо. Тие скоро две децении биле спроводници на интересите на бугарскиот двор и бугарската реакционерна буржоазија и нивната организација постоела само со поддршка на споменатите фактори.

Владата на Цанков, исто така, не можела да се помири со тоа, да изгуби едно од најсигурните орудија за спроведување на својата завојувачка политика кон Македонија. Врховистите и терористите од ВМРО на Тодор Александров и Александар Протоѓеров и понатаму ѝ биле неопходни. Затоа таа побрзала да ги натера да се откажат од сето што го сториле во Виена, а нивните терористички групи и чети ги употребила за пресметување со демократските и прогресивните сили во Пиринска Македонија и Бугарија. По инсценираното убиство на Тодор Александров на 31 август 1924 година, кое беше прикажано како дело на демократските и прогресивните сили во Пиринска Македонија и Бугарија³⁹⁾ врховистичките чети на ВМРО на чело со заменикот на Тодор Александров, Ванчо Михајлов, организирале масовни убиства на демократските и прогресивните сили во Пиринска Македонија и сред македонската емиграција во Бугарија. Во септември 1924 година биле убиени околу 160 македонски национал-револуционери. Меѓу нив биле: Димо Хаџи Димов, Арсениј Јовков, Михаил Чаков⁴⁰⁾, Чудомир Кантарџиев, Александар Бујнов⁴¹⁾, Славчо Ковачев⁴²⁾, Алеко Паша и многу други.

³⁹⁾ Заговорътъ . . . , цит., с. 64—68, 72—81, 82—101.

⁴⁰⁾ Михаил Чаков беше член на Илинденската организација.

⁴¹⁾ Чудомир Кантарџиев и Александар Бујнов беа познати револуционери од Серската револуционерна група.

⁴²⁾ Славчо Ковачев беше поранешен близок соработник на Тодор Александров, но од 1921 година тој ја осуди неговата отворена врховистичка дејност и заработи во Федеративната, а подоцна и во Илинденската организација.

Настаните што се случија по враќањето на Тодор Александров и Александар Протоѓеров, нивното откажување од постигнатата спогодба со другите револуционерни и политички сили и клањето што го извршија нивните чети во септември 1924 година, покажале дека не може да се постигне никаква идејно-политичка и организациона спогодба и обединување на десните реакционерни сили од неоврховистичката ВМРО, со напредните сили од останатите македонски асоцијации.

Овој неуспешен обид од 1924 година, требало да им послужи како една добра поука на сите демократски и прогресивни сили во македонското национално-ослободително движење, дека со неоврховистичките и фашистичките сили од ВМРО не треба да се преговара, туку тие треба да се изолираат од македонското револуционерно и ослободително движење, да се разобличат пред македонскиот народ и да се поведе бескомпромисна борба против нив. Токму поради сето ова демократските и прогресивните сили од Македонија и од македонската емиграција, кои искрено ги прифатија новите принципи набележани во Манифестот и во другите документи од Виенската спогодба, прекинаа секакви контакти со неоврховистичките сили од ВМРО и во 1925 година ја создадоа познатата прогресивна национално-ослободителна организација ВМРО (обединета). Затоа една од главните задачи на оваа организација била да води бескомпромисна борба против неоврховистичката и фашистичката ВМРО на чело со Ванчо Михајлов.

Крајот на овој обид за обединување на сите сили во македонското национално-ослободително движење, јасно им покажа и на прогресивните фактори од надвор: на Комунистичката интернационала, Советскиот Сојуз, Балканската комунистичка федерација и балканските комунистички партии, дека во иднина не треба да ја преценуваат улогата на одделни водачи во македонското национално движење, особено на оние кои се крајно дискредитирани пред македонскиот народ. Наспроти тоа, тие треба да им ја дадат својата поддршка на сите демократски и прогресивни сили во македонското револуционерно и ослободително движење, кои се покажале искрени во прифаќањето на новите идеи, задачи и цели. Токму затоа тие им дале сестрана поддршка на оние сили во македонското национално-ослободително движење, кои ја создале ВМРО (обединета).